

Διαλεκτικές μορφές του παρατατικού στον λόγο Ελλήνων μεταναστών του Καναδά¹

Συμεών Τσολακίδης*, Αγγελική Ράλλη* & Παναγιώτης Παππάς**
Πανεπιστήμιο Πατρών*, Simon Fraser University**

Περίληψη

Αντικείμενο του συγκεκριμένου άρθρου είναι η ποικιλία των καταλήξεων του νεοελληνικού παρατατικού στον λόγο Ελλήνων μεταναστών πρώτης γενιάς στον Καναδά. Τα γλωσσικά δεδομένα προέρχονται από ένα υλικό προφορικού λόγου 200 περίπου ωρών συνεντεύξεων, που συνελέγησαν κατά το 2017 και 2018 από 116 άτομα, στο πλαίσιο του προγράμματος “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians” (<https://immigrec.com/en>). Από την ανάλυσή τους προκύπτει ότι οι ομιλητές στην πλειοψηφία τους εξακολουθούν να χρησιμοποιούν διαλεκτικές μορφές που ανήκουν στην ντοπιολαλιά της ιδιαίτερης πατρίδας τους στην Ελλάδα. Παράλληλα, στον λόγο τους εμφανίζονται στοιχεία της *Κοινής Νεοελληνικής* (ΚΝΕ), που ανήκουν άλλοτε σε ένα πιο επίσημο και άλλοτε σε ένα πιο λαϊκό επίπεδο ύφους. Αυτό οφείλεται τόσο στη σχολική τους εκπαίδευση στην Ελλάδα όσο και στην επίδραση που ασκούν τα σύγχρονα ελληνικά ΜΜΕ, στα οποία έχουν εύκολη πρόσβαση κατά την παραμονή στον Καναδά. Μια σημαντική διαπίστωση που προκύπτει από την ανάλυση του υλικού είναι ότι στον λόγο ομιλητών που δεν προέρχονται από την Πελοπόννησο εμφανίζονται χαρακτηριστικά της πελοποννησιακής διαλέκτου, κάτι που πιθανώς οφείλεται στην επίδραση των πολυπληθών μεταναστών πελοποννησιακής προέλευσης στον Καναδά, ή/και στο αυξημένο κύρος που απολαμβάνει η πελοποννησιακή διάλεκτος λόγω των μη μεγάλων διαφορών από την ΚΝΕ (σε σύγκριση, για παράδειγμα, με τα βόρεια ιδιώματα).

Λέξεις-κλειδιά: κλιτικά επιθήματα, ποικιλία, παρατατικός, λόγος μεταναστών, πελοποννησιακή διάλεκτος.

1. Εισαγωγή: Ο παρατατικός στη Νέα Ελληνική

Ο νεοελληνικός παρατατικός δε θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένας από τους «παραμελημένους» ερευνητικά χρόνους, τόσο σε επίπεδο ΚΝΕ (βλ., ενδεικτικά, Ruge 1973· Χειλά-Μαρκοπούλου 1984· Jordanidou 1994· Τσολάκης & Τσολάκη 1999· Ράλλη 2005) όσο και σε διαλεκτικό επίπεδο (Παπαδόπουλος 1926· Newton 1972· Παντελίδης 1999, 2008· Pantelidis 2003), αφού τα κλιτικά του επιθήματα,² ιδιαίτερα αυτά της

---

¹ Μια εκδοχή του παρόντος άρθρου παρουσιάστηκε το 2018 στο 3rd *Cascadia Workshop in Sociolinguistics* (Reed College, Portland), ενώ πρόκειται να δημοσιευθεί και στο *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 39, με τίτλο «Όψεις του παρατατικού στη Νέα Ελληνική των Ελλήνων μεταναστών του Καναδά» (βλ. και Παράρτημα).

² Στην εργασία, γίνεται χρήση του όρου «κλιτικό επίθημα» ή απλώς «επίθημα» αντί του κοινού όρου «κατάληξη», εφόσον η κατάληξη μπορεί να περιέχει περισσότερα του ενός επιθήματα. Για παράδειγμα, η κατάληξη *-ουσα* του παρατατικού περιέχει το επίθημα του μη συνοπτικού *-ουσ-* και το επίθημα του πρώτου προσώπου του ενικού *-α*, το οποίο εκφράζει επίσης το παρελθόν. Για τη δομική ανάλυση των ρηματικών κλιτικών επιθημάτων βλ. Ράλλη (2005).

δεύτερης κλιτικής τάξης (KT), διαθέτουν μεγάλη ποικιλία σε σχέση με τα κλιτικά επιθήματα των παραδειγμάτων άλλων χρόνων.

Είναι γεγονός ότι, στη βιβλιογραφία, γίνεται γενικώς αποδεκτή η διάκριση μεταξύ μορφημάτων της πρότυπης KNE και μορφημάτων που θεωρούνται ότι ανήκουν σε ένα πιο προφορικό επίπεδο ύφους (βλ. Σετάτος 1992 για τη σχέση μορφολογικής και υφολογικής ποικιλίας στη νεοελληνική γλώσσα). Έτσι, όσον αφορά τον ενεργητικό παρατατικό της δεύτερης ρηματικής κλιτικής τάξης (KT2)³, το επίθημα του μη συνοπτικού *-ουσ-* (π.χ. *αγαπούσα*) θεωρείται ότι ανήκει στην πρότυπη KNE, ενώ το επίσης επίθημα του μη συνοπτικού *-γ-* (π.χ. *αγάπαγα*)⁴ στην προφορική της εκδοχή (Τριανταφυλλίδης *et al.* 1941· Mackridge 1990· Ράλλη 2005· Horrocks 2010). Αναφορικά με τον μεσοπαθητικό παρατατικό, τα προσωπικά επιθήματα του ενικού *-ομουν*, *-οσουν*, *-οταν* θεωρούνται ως τα κατεξοχήν της πρότυπης KNE (Τριανταφυλλίδης *et al.* 1941· Iordanidou 1994), ενώ σε ανεπίσημες παραλλαγές προστίθεται ένα τελικό *-α* ή *-ε*, *-ομουνα*, *-οσουνα*, *-οτανε* (Mackridge 1990). Στον πληθυντικό αριθμό, οι Iordanidou (1994) και Τσολάκης και Τσολάκη (1999) υποστηρίζουν ότι πέρα από τα *-ομαστε*, *-οσαστε*, *-ονταν*, τα *-ομασταν*, *-οσασταν*, *-οντουσαν*, τουλάχιστον από τις τελευταίες δύο δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, ανήκουν επίσης στην KNE, αλλά σε μια πιο προφορική της μορφή. Η KNE βέβαια, όπως γενικότερα οι προφορικές κοινές, έχει ως χαρακτηριστικό τη μίξη ή συνύπαρξη ποικιλιών με ή χωρίς διαφορετική υφολογική λειτουργία (βλ. τη σχετική συζήτηση στον Bubenik 2001).

Σε διαλεκτικό επίπεδο, το *-ουσ-* χρησιμοποιείται ευρέως σε πολλά βόρεια ιδιώματα, όπως της Μακεδονίας και της Λέσβου (βλ. μεταξύ άλλων, Παπαδόπουλος 1926· Παντελίδης 2008· Kretschmer 1905), καθώς και στη Χίο (Pernot 1946), την Κρήτη (Πάγκαλος 1955), την Κύπρο (Μενάρδος 1926) κ.λπ., ενώ η παρουσία του *-γ-* είναι χαρακτηριστική στα ιδιώματα της Πελοποννήσου, της Στερεάς και σε αυτά εκτεταμένων τμημάτων της Θεσσαλίας και της Ηπείρου (Παπαδόπουλος 1926· Pantelidis 2003· Παντελίδης 2008). Παράλληλα, σε συγκεκριμένες περιοχές εμφανίζονται και κάποια διαφορετικά επιθήματα. Για παράδειγμα, στη Λέσβο, πέρα από το *-ουσ-* που υπάρχει μόνον στον πληθυντικό αριθμό της ενεργητικής φωνής (π.χ. *αγαπούσαμε*, *αγαπούσατε*, *αγαπούσαν*), στον ενικό, απαντά μια ποικιλία επιθημάτων, ανάλογα με την περιοχή, όπως *-ουμ* (π.χ. *αγάπουμ*), *-ουμνα* (π.χ. *αγάπουμνα*) στην ενεργητική φωνή, και *-ομνουν* (π.χ. *αγαπιόμνουν*), *-ομνταν* (π.χ. *αγαπιόμνταν*) στην παθητική (βλ. Ralli *et al.* υπό δημ.). Επίσης, σε περιοχές όπου θα ανέμενε κανείς το *-γ-* σε διαλεκτικό επίπεδο, για παράδειγμα στα Ιόνια νησιά, αυτό δεν εμφανίζεται, είτε επειδή αποβάλλεται φωνολογικά μεταξύ φωνηέντων, είτε γιατί επενθετικό *-γ-* μεταξύ φωνηέντων δεν υπήρξε ποτέ (βλ. *αγάπαα*, *αγάπαε*, κ.λπ. στο ιδίωμα της Ιθάκης (Σιμήρης 2017)). Μεταξύ των ιδιαίτερων περιπτώσεων, χαρακτηριστική είναι και η εμφάνιση των διαλεκτικών μεσοπαθητικών επιθημάτων *-ομανε*, *-οσανε*, *-οσαντε* που απαντούν κυρίως στην Πελοπόννησο (π.χ. *αγαπιόμανε*, *αγαπιόσανε*, *αγαπιόσαντε* στην Αχαΐα), ενώ διαλεκτικά είναι και τα επιθήματα *-εγα*, *-ηγα*, *-οσαν(ε)*, *-οσουν(ε)*, *-όντουσανε*, με βάση τις ανασκοπήσεις των Παντελίδη (1999), Pantelidis (2003) και Newton (1972). Τέλος, κατά τον Mackridge (1990), το επίθημα *-όντουσαν* (π.χ. *αγαπιόντουσαν*) είναι συχνό στην Πελοπόννησο και στην Αθήνα, ενώ τα *-ονταν* και *-οταν* (π.χ. *αγαπιόνταν*, *αγαπιόταν*) φαίνεται να έχουν μεγαλύτερη επίδοση στη βόρεια Ελλάδα (Newton 1972· Ruge 1973· Mackridge 1990· Horrocks 2010).

³ Για τις κλιτικές τάξεις της KNE, βλ. Ράλλη (2005).

⁴ Κατά τη Ράλλη (2005), το *-γ-* προήλθε από τη μορφολογοποίηση ενός επενθετικού φωνήματος μεταξύ δύο φωνηέντων.

Στην παρούσα εργασία διερευνάται η χρήση της ποικιλίας ενός αριθμού επιθημάτων του παρατατικού, ιδιαίτερα των -ουσ-, -γ- του ενεργητικού παρατατικού και αυτών του τρίτου προσώπου του μεσοπαθητικού, από Έλληνες μετανάστες πρώτης γενιάς στον Καναδά, οι οποίοι μετακινήθηκαν στα χρόνια της μεγάλης φυγής, δηλαδή μεταξύ των ετών 1945 και 1975 (Γεωργογιάννης 1996). Τα γλωσσικά μας δεδομένα προέρχονται από ένα υλικό προφορικού λόγου που συνίσταται σε 200 περίπου ώρες συνεντεύξεων, οι οποίες συνελέγησαν κατά το 2017 και 2018 στο πλαίσιο του προγράμματος “Immigration and language in Canada. Greeks and Greek-Canadians” (<https://immigrec.com/en>). Στις συνεντεύξεις συμμετείχαν 116 άτομα, άνδρες και γυναίκες, από διάφορες περιοχές της Ελλάδας, που μετανάστευσαν στον Καναδά μεταξύ των ετών 1945 και 1975. Το σώμα δεδομένων που αναλύθηκε αποτελείται από 501.000 λέξεις. Όπως θα φανεί στη συνέχεια, στον μεταναστευτικό λόγο εξακολουθούν να υπάρχουν διαλεκτικά στοιχεία, αλλά διαφαίνεται και μια γενικότερη τάση να χρησιμοποιούν τύπους της ΚΝΕ, περισσότερο της προφορικής της μορφής. Υπάρχει επίσης και μια εμφανής επίδραση των πελοποννησιακών ιδιωμάτων, η οποία εξηγείται λόγω του ιδιαίτερα μεγάλου όγκου μεταναστών από την Πελοπόννησο, ή/και λόγω μιας κάποιας αίγλης της Πελοποννησιακής ως της πλησιέστερης διαλέκτου προς την ΚΝΕ.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η μελέτη συμπληρώνει κάποια κενά στη βιβλιογραφία, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την απουσία ή την παρουσία διαλεκτικών τύπων σε ομιλητές συγκεκριμένων περιοχών, αλλά ο κύριος στόχος της είναι να συμβάλει στη συζήτηση γύρω από το αν και κατά πόσον στον λόγο των μεταναστών παρατηρείται μια ανακατανομή γλωσσικών στοιχείων, ανεξάρτητα από τον τόπο προέλευσής τους, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι έχει ήδη διαμορφωθεί μια νέα κοινή για τη μεταξύ τους επικοινωνία.

Η εργασία διαρθρώνεται ως εξής: μετά την εισαγωγή, δίνονται κάποια στοιχεία για την ποικιλία των κλιτικών επιθημάτων του παρατατικού, έτσι όπως εμφανίζεται στο υλικό που έχει συλλεγεί με επιτόπια έρευνα. Στη συνέχεια, στις ενότητες 3 και 4 διερευνώνται τα δεδομένα σε ό,τι αφορά τον ενεργητικό και μεσοπαθητικό παρατατικό, ενώ στην ενότητα 5 προσφέρεται μια ανακεφαλαίωση των συμπερασμάτων. Η εργασία κλείνει με τη βιβλιογραφία.

2. Η ποικιλότητα του παρατατικού στον λόγο των μεταναστών από τον Καναδά

Σε γενικές γραμμές, ο λόγος των υπό εξέταση μεταναστών χαρακτηρίζεται, μεταξύ άλλων, από τη συνύπαρξη στοιχείων που, αν και ισοδύναμα σημασιολογικά, ανήκουν σε διαφορετικά επίπεδα ύψους της Νέας Ελληνικής, π.χ. ± προφορικό, ±διαλεκτικό (βλ., ενδεικτικά, Newton 1972, Ruge 1973, Iordanidou 1994, Σετάτος 1992, Horrocks 2010). Τα ακόλουθα ενδεικτικά παραδείγματα προσφέρουν μια εικόνα της ποικιλίας των ενεργητικών και μεσοπαθητικών τύπων του παρατατικού που εμφανίζονται στο υλικό μας, ενώ είναι υπογραμμισμένοι εκείνοι που ενδιαφέρουν τη μελέτη.

- (1) (Α.Σ.-Λ., Γ(υναίκα), 78 χρ.(ονών), Ζάκυνθος-Montreal)
Εβγαίνα έξω, κοίταγα, διάβαζα τις πινακίδες, ρωτούσα να μάθω.
- (2) (Ι.Χ., Γ, 87 χρ., Μεσσηνία-Toronto)
α. *Και έτσι βοηθούσε τη μάνα σου και τον πατέρα σου.*
β. *Θυμάμαι χτυπάγαν οι καμπάνες στο χωριό και λέγανε «έπεσε το Τεπελένι».*

- (3) (Α.Π., Ά(νδρας), 89 χρ., Αχαΐα-Calgary)
Επικοινωνούσαμε πολύ με πολλούς από το Βανκούβερ γιατί γινόσαντε τα tournaments σε διάφορες πολιτείες.
- (4) (Α.Τ., Γ, 69 χρ., Ζάκυνθος-Montreal)
Συνεννογιόμουνα μια χαρά. Τότε μιλούσανε και πάρα πολύ Ελληνικά.
- (5) (Ε.Ο.-Χ., Γ, 72 χρ., Αθήνα-Toronto)
Κι έτσι, όποτε προσπαθούσανε, δεν μπορούσανε να τον βρούνε.
- (6) (Π.Π., Γ, 75 χρ., Αρκαδία-Regina)
Μόλις εργόσαντε να πούνε τα κάλαντρα λέει «Μόλις εργόμουνα στίτι σας».
- (7) (Ι.Κ., Α, 79 χρ., Αργολίδα-Edmonton)
Το βράδυ δε μπόρεγα να πάω στο δωμάτιό του, γιατί κοιμόταν.
- (8) (Σ.Σ., Α, 87 χρ., Αγρίνιο-Vancouver)
Αν μπόρεγε να κάνουν ένα...
- (9) (Π.Χ., Α, 87 χρ., Μεσσηνία-Vancouver)
Μόλις τα μαθαίναμε [...] πηγαίναμε κι ειδοποιήγαμε και τ' άλλο το χωριό.
- (10) (Ν.Π., Α, 82 χρ., Ηλεία-Montreal)
Στο restaurant που εργαζόμουνα, μιλάγανε most... περισσότερο Εγγλέζικα από Γαλλικά.
- (11) (Χ.Κ., Α, 59 χρ., Αρκαδία-Edmonton)
Όλα γινόσανε από μας. Όλα ό,τι χρειαζόταν τους το προσφέραμε.
- (12) (Χ.Π., Γ, 69 χρ., Αρκαδία-Regina)
Τα Χριστούγεννα εργόμαστον στην εκκλησία, και οι οικογένειες μαζενόντουσανε μαζί, κάθε οικογένεια...
- (13) (Ε.Ο.-Χ., Γ, 72 χρ., Αθήνα-Toronto)
Καλά που ήταν Μάιος όταν φτάσαμε, γιατί δε χρειαζόμαστον σεντόνια.
- (14) (Χ.Π., Γ, 79 χρ., Αρκαδία-Regina)
Όλοι φερμένοι, απλοί, ξέραμε ένα δρόμο: να κάνουμε για την εκκλησία, [...] να κάνουμε τα λεφτά, να χτίσουμε την εκκλησία. So, ήτανε, όλο ήμαστονε ίδιοι, και ήμαστονε πιο excited.
- (15) (Α.Π., Α, 89χρ., Αχαΐα-Calgary)
Τα παιδιά μου μάθανε ελληνικά, ερχόσαν στο αυτό...
- (16) (Π.Κ., Α, 78 χρ., Σκόπελος-Vancouver)
Δίναμε πληροφορίες για τον πρόεδρο του δήμου, για τη μετανάστευση που ερχόσαν στον Καναδά.

- (17) (N.K., Γ, 89 χρ., Κορινθία-Montreal)
Έπρεπε να 'χουνε προίκα για να παντρευτούνε. Δεν παντρευόσανε έτσι.
- (18) (Σ.Β., Α, 74 χρ., Ηλεία-Regina)
Ήσαντε και πολλοί που ζηλεύανε! Και μ'είχανε σαμποτάρει.
- (19) (Σ.Ρ., Α, 87 χρ., Κορινθία-Μοντρεάλ)
Αλλαζα τα φώτα [...] Καιγόσαντε λάμπες.
- (20) (Θ.Σ., Α, 70 χρ., Μεγανήσι Λευκάδας -Vancouver)
Τα βρήκε λίγο δύσκολα στην αρχή αλλά ο καιρός, η περιοχή εδώ πέρα, οι Έλληνες ζεστοί πάντα, όπως τα θυμόσαντε και στην Ελλάδα.

Με βάση τα συγκεκριμένα παραδείγματα, μπορεί να διαπιστώσει κανείς ότι είναι ακόμα σε ισχύ η χρήση διαλεκτικών μορφών στον λόγο των μεταναστών, σε συνδυασμό με χαρακτηριστικά της ΚΝΕ, κυρίως της προφορικής της μορφής, τόσο στο επίπεδο του ενεργητικού παρατατικού της ΚΤ2, όσο και σε αυτό του μεσοπαθητικού και των δύο κλιτικών τάξεων. Στη συνέχεια, θα καταβληθεί προσπάθεια να δοθούν κάποιες απαντήσεις για τους λόγους που χρησιμοποιείται μια συγκεκριμένη ποικιλία τύπων στον λόγο των μεταναστών.

Εξετάζοντας την ποικιλία των παραπάνω μορφών του παρατατικού και προκειμένου να απαντηθούν διάφορα ερωτήματα, τίθενται συγκεκριμένες παράμετροι σε σχέση με:

- (i) την καταγωγή των πληροφορητών,
- (ii) τον τόπο διαμονής στον Καναδά,
- (iii) τη διατήρηση του διαλεκτικού λόγου στον τόπο μετανάστευσης,
- (iv) την επαφή με άλλους Έλληνες που χρησιμοποιούν διάφορες μορφές της ΚΝΕ (πρότυπη ή/και προφορική).

Στην εργασία, τα δεδομένα συγκρίνονται με αυτά που προέρχονται από μελέτες αναφορικά με την κατανομή και τη χρήση των διαφορετικών μορφημάτων του παρατατικού της ΚΝΕ που χρησιμοποιείται στην Ελλάδα, καθώς και με τη χρήση και κατανομή των μορφημάτων του παρατατικού των διαφόρων διαλέκτων (βλ., ενδεικτικά, Newton 1972· Ruge 1973· Παντελίδης 1999, 2008). Η σύγκριση αυτή είναι αναγκαία, ώστε να προκύψουν συμπεράσματα αναφορικά με το αν τελικά η μετανάστευση στον Καναδά και η γλωσσική επαφή μεταξύ ελληνόφωνων που προέρχονται από διαφορετικές περιοχές του ελλαδικού χώρου οδήγησε ή όχι σε μια ανακατανομή της χρήσης των υπό διερεύνηση στοιχείων.

3. Ο ενεργητικός παρατατικός της ΚΤ2

Συνολικά, στο δείγμα που χρησιμοποιήθηκε, εντοπίστηκαν 1989 ενεργητικοί παρατατικοί της ΚΤ2, από τους οποίους οι 485 (24,38%) ήταν τύποι του *μπορώ*, οι οποίοι όμως δεν συμπεριλήφθηκαν στη στατιστική εξέταση που ακολουθεί, δεδομένου ότι το *μπορώ* δηλώνει τροπικότητα, στη συγκεκριμένη περίπτωση τροπικότητα του δράστη, δηλαδή ικανότητα και άδεια (αναλυτικότερα επ' αυτού, βλ. Τσαγγαλίδης 2003). Η

διασπορά των υπόλοιπων 1504 τύπων στο δείγμα με κριτήριο τον τόπο καταγωγής των πληροφορητών φαίνεται στον ακόλουθο πίνακα:

Τόπος	% -γ-	% -ουσ-	N
Αθήνα-Πειραιάς	44	56	155
Αττική	45	55	20
Επτάνησα	54	46	296
Λέσβος	6	94	33
Μακεδονία	36	64	61
Πελοπόννησος	56	44	567
Σκόπελος	16	84	38
Θεσσαλία	23	77	153
Σ. Ελλάδα	46	54	121
Σκύρος	62	38	60
Σύνολο			1504

Πίνακας 1: Η διασπορά των μορφημάτων του ενεργητικού παρατατικού της ΚΤ2

Αναλυτικότερα, στον Πίνακα 1 παρατηρούνται τα εξής:

- (i) Η σχετική ισοκατανομή των *-ουσ-* και *-γ-* στην Αθήνα, τον Πειραιά και την Αττική γενικότερα, είναι αναμενόμενη δεδομένου ότι στην πρωτεύουσα και τη γύρω περιοχή της συνέρρεαν άνθρωποι από διαφορετικά μέρη της χώρας με ποικίλο διαλεκτικό υπόβαθρο (βλ. και Παντελίδης 2007). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση μιας προφορικής κοινής, όπου τα *-γ-* και *-ουσ-* συνυπήρχαν σε προφορικό επίπεδο, χωρίς το ένα να υπερισχύει έναντι του άλλου. Οι προερχόμενοι από την Αθήνα πληροφορητές γεννήθηκαν και μεγάλωσαν σε ένα τέτοιο περιβάλλον. Επιπλέον, ερχόμενοι στον Καναδά, βρέθηκαν σε επαφή με πληθώρα ομιλητών από περιοχές όπου κυριαρχούσε είτε το *-γ-* είτε το *-ουσ-*, με πιθανό αποτέλεσμα τη συνέχιση της συνύπαρξης και των δύο επιθημάτων. Η ίδια επίδραση της προφορικής κοινής σε ομιλητές της Αθήνας φαίνεται και σε παραδείγματα όπως το (5), όπου τα επιθήματα του παρατατικού εμφανίζονται επαυξημένα με τα *-α* και *-ε*, κάτι που ανήκει στις κυρίως διαλεκτικές συνήθειες ομιλητών που προέρχονται από την Πελοπόννησο (βλ. το (6) από την Αρκαδία και το (10) από την Ηλεία).
- (ii) Το *-γ-* έχει υψηλή επίδοση στη Μακεδονία, ενώ, σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία, θα περίμενε κανείς υψηλότερα ποσοστά για το *-ουσ-*. Τα βιβλιογραφικά δεδομένα επιβεβαιώνονται όμως στη Σκόπελο και ιδιαίτερα στη Λέσβο, όπου οι τύποι με *-ουσ-* κυριαρχούν στη συντριπτική πλειοψηφία των πληροφορητών. Στην περίπτωση των μεταναστών από τη Μακεδονία, και μάλιστα σε περιπτώσεις όπου δεν έχει προηγηθεί της μετανάστευσης στον Καναδά κάποια παραμονή στην κεντρική ή νότια Ελλάδα, μια πιθανή ερμηνεία για τη χρήση του *-γ-* θα ήταν ότι σημαντικό ρόλο έπαιξε η επαφή στον Καναδά με μετανάστες, για παράδειγμα Πελοποννήσιους, στον λόγο των οποίων υπήρχε σε σημαντικό βαθμό το *-γ-*, με αποτέλεσμα να το υιοθετήσουν και αυτοί.
- (iii) Στις περιοχές όπου, ως γνωστόν, γνωρίζει μεγάλη επίδοση το *-γ-* (π.χ. Πελοπόννησο και Επτάνησα), τα ποσοστά του σε καμία περίπτωση δεν ξεπερνούν το 56% και εναλλάσσεται συχνά με το *-ουσ-* της πρότυπης ΚΝΕ. Τυπικά παραδείγματα αποτελούν τα δεδομένα από πληροφορητές που

κατάγονται από τη Ζάκυνθο και τη Μεσσηνία (βλ. παραδείγματα (1) και (2)), όπου παρατηρείται μια εναλλαγή των τύπων με *-γ-* του παρατατικού της ΚΤ2 της προφορικής ΚΝΕ με τον τύπο με *-ουσ-* της πρότυπης ΚΝΕ. Αυτό θα μπορούσε να οφείλεται σε διάφορους λόγους: πρώτον, σε μια τάση επίδειξης «καλής» γνώσης της Ελληνικής, αφού το *-ουσ-* είναι της πρότυπης ΚΝΕ, δηλαδή αυτό που προτείνεται συνήθως στην εκπαίδευση. Δεύτερον, στην επίδραση που ασκούν στον λόγο των μεταναστών τα ελληνικά μέσα μαζικής ενημέρωσης, στα οποία η πρόσβαση έχει καταστεί ιδιαίτερα εύκολη τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Τρίτον, σε ένα υψηλό βαθμό εκπαίδευσης που έχουν λάβει κάποιοι στην Ελλάδα, πριν τη μετανάστευση. Τέταρτον, στο άμεσο οικογενειακό περιβάλλον (σύζυγο) ή στο στενό εργασιακό περιβάλλον, όπου το *-γ-* απουσιάζει ή σπανίζει.

- (iv) Σε σχέση με τη χρήση διαλεκτικών μορφών, απουσιάζουν τύποι που είναι ιδιαίτερα μαρκαρισμένοι, για παράδειγμα αυτοί σε *-ουμ* και *-ουμνα* στη Λέσβο (π.χ. *αγάπουμ*, *αγάπουμνα*, βλ. ενότητα 1), ή ο τύπος χωρίς το *-γ-* που είναι ο κυρίως διαλεκτικός της Ζακύνθου (π.χ. *αγάπαα*), αν και από διάφορες συζητήσεις, οι πληροφορητές φαίνεται να κατέχουν καλά τη διάλεκτο. Αυτή η γλωσσική συμπεριφορά μπορεί να οφείλεται σε μια τάση επίδειξης καλής γνώσης της πρότυπης ΚΝΕ. Από τους καθαρά διαλεκτικούς τύπους που αποκλίνουν από όλες τις μορφές της ΚΝΕ, έχουν εντοπισθεί αρκετοί του ενικού του ρήματος *μπορώ* (π.χ. *μπόρεγα*, *μπόρεγε* στα παραδείγματα (7) και (8)), καθώς και αυτός του πρώτου προσώπου του πληθυντικού (π.χ. *ειδοποιήγαμε* στο παράδειγμα (9)).

4. Ο μεσοπαθητικός παρατατικός

Σε αυτήν την ενότητα, η μελέτη θα επικεντρωθεί στο τρίτο πρόσωπο του πληθυντικού του παραδείγματος του μεσοπαθητικού παρατατικού, όπου εμφανίζεται ποικιλία στη συντριπτική πλειοψηφία των δεδομένων. Σε αυτό το περιβάλλον, υπάρχουν τρεις καθαρά διαλεκτικοί τύποι: *-οσαν(ε)*, *-οσαντε*, *-οντουσανε* (βλ. παραδείγματα (2), (11) και (12), αντίστοιχα). Είναι χαρακτηριστικό ότι το *-οντουσανε* εντοπίζεται σε τέσσερις περιπτώσεις στο υλικό και όλα τα παραδείγματα προέρχονται από ομιλητές που έχουν μεταναστεύσει στον Καναδά από τα Καστριτοχώρια της Κυνουρίας. Αυτό δεν συνάδει με τα βιβλιογραφικά δεδομένα αναφορικά με τη χρήση του συγκεκριμένου επιθήματος, καθώς, σύμφωνα με τον Παντελίδη (1999), το *-οντουσανε* υπάρχει στο Ράδου Γορτυνίας, όσον αφορά την Αρκαδία, παράλληλα με το *-οντουσαν*, ενώ τέτοια παράλληλη χρήση δεν μαρτυρείται για την Κυνουρία. Παρά τον μικρό αριθμό των εμφανίσεων του *-οντουσανε* στο υλικό, είναι ενδιαφέρον ότι όλα τα παραδείγματα προέρχονται από την ίδια κοινότητα του Καναδά, αυτή της πόλης Regina (St. Paul's Greek Orthodox Community of Regina 2011), της επαρχίας Saskatchewan, η οποία σε πολύ μεγάλο βαθμό προήλθε από μαζική μετανάστευση από τα Καστριτοχώρια της Κυνουρίας. Αυτό οδηγεί στην υπόθεση ότι το *-οντουσανε* προϋπήρχε στα Καστριτοχώρια της Κυνουρίας και ότι οι συγκεκριμένοι μετανάστες μετέφεραν τα Πελοποννησιακά τους στη νέα πατρίδα και τα διατηρούν σε κάποιον βαθμό σε επίπεδο καθημερινής επικοινωνίας, εφόσον οι δεσμοί μεταξύ τους εξακολουθούν να είναι στενοί.

Στην περίπτωση του *-οσαντε* υπάρχουν τέσσερις μαρτυρίες, και πάλι με κατανομή διαφορετική από τα όσα αναφέρονται βιβλιογραφικά. Αφενός, ομιλητές από την Ηλεία

χρησιμοποιούν το *-οσαντε*, όπου σύμφωνα με τον Παντελίδη (1999) μαρτυρείται γενικώς διαλεκτικά:

- (21) (Σ.Β., Α, 74 χρ., Ηλεία - Regina)
Κολλάγανε το χαρτί στο τζάμι να το πάρει ο καθένας να το διαβάσει. Μένα μου φαινόσαντε όλα chicken scratches.

Αφετέρου, το συγκεκριμένο κλιτικό επίθημα εμφανίζεται και σε ομιλητές από το Ζευγολατιό Κορινθίας, όπου σύμφωνα με τη βιβλιογραφία δεν είναι αναμενόμενο:

- (22) (Ν.Κ., Γ, 89 χρ., Κορινθία-Montreal)
Ούτε κλεμιές γινόσαντε ούτε τίποτα. Πέρναγε ο γαλατάς και μας άφηνε το γάλα έξω στην πόρτα.

Υπάρχει όμως και το παράδειγμα (20) με *-οσαντε* από το Μεγανήσι Λευκάδας, παρόλο που κανείς από τους Newton (1972), Παντελίδη (1999) και Κοντοσόπουλο (2001) δεν αναφέρει χρήση του *-οσαντε* εκτός Πελοποννήσου. Φαίνεται, λοιπόν, ότι έστω και σε μικρό βαθμό, η επίδραση που ασκούσαν οι πελοποννησιακές ποικιλίες σε μη Πελοποννήσιους μετανάστες είναι ιδιαίτερα σημαντική.

Μεγαλύτερη συχνότητα στο τρίτο πληθυντικό πρόσωπο του μεσοπαθητικού παρατατικού εμφανίζουν τα *-οσαν* και *-οσανε* (10 φορές το καθένα). Σύμφωνα και πάλι με τη βιβλιογραφία (Newton 1972· Παντελίδης 1999), η κατανομή του *-οσανε* είναι αποκλειστικά «πελοποννησιακή»:

- (23) (Α.Κ., Α, 76 χρ., Κορινθία-Vancouver)
Ερχόσανε παιδιά, όταν άνοιξα εγώ, όταν άνοιξα την εταιρεία μου.

Και πάλι όμως, οι περιοχές από τις οποίες κατάγονται οι πληροφορητές που χρησιμοποιούν το *-οσανε*, άλλοτε συμφωνούν και άλλοτε όχι με τα δεδομένα του Παντελίδη (1999). Για παράδειγμα, το *-οσανε* υπάρχει στον λόγο ομιλητή από την Κάτω Κλειτορία Καλαβρύτων Αχαΐας και ομιλητή από την Πάτρα, δηλαδή από αχαϊκές περιοχές, όπου σύμφωνα με τον Παντελίδη (1999), το επίθημα πρέπει να είναι *-οσαντε* και όχι *-οσανε*. Στη δε περίπτωση του *-οσαν*, πέραν από την εμφάνισή του σε Πελοποννήσιους ομιλητές (βλ. (24)), εμφανίζεται και στο υλικό πληροφορητή από την περιοχή του Vancouver (βλ. (25)), ο οποίος κατάγεται από μια ουσιαστικά σκοπελίτικη κοινότητα, η οποία δημιουργήθηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, μετά από την εγκατάσταση μεγάλου πλήθους αλιέων από νησιά του Αιγαίου, και ιδιαίτερα τη Γλώσσα Σκοπέλου, στην περιοχή του Ladner, και ιδιαίτερα του Deas Island (Hellenic Community of Vancouver 1977):

- (24) (Ν.Κ., Γ, 89 χρ., Κορινθία-Montreal)
Μας πηγαίνανε downtown σ'ένα γραφείο κι εκεί ερχόσαν οι κυράδες.

- (25) (Π.Κ., Α, 78 χρ., Σκόπελος-Vancouver)
Τα παιδιά εκεί, όπου ερχόσαν απ'το Montreal, μιλούσανε κάτι Ελληνικά.

Στη Σκόπελο, το συγκεκριμένο μόρφημα σύμφωνα με τη διαλεκτολογική βιβλιογραφία (Kretschmer 1905· Newton 1972) δεν μαρτυρείται. Επομένως, μια λογική υπόθεση θα ήταν ότι ο Π.Κ. δανείζεται γλωσσικά στοιχεία από Πελοποννήσιους μετανάστες. Η

επίδραση αυτή φαίνεται να είχε αρχίσει ήδη από την προηγούμενη από τον Π.Κ. γενιά, αν λάβουμε υπόψη ότι στον λόγο του πατέρα του Π.Κ. εμφανίζονται τόσο το *-όσαν* όσο και το *-όσανε*.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η σποραδική χρήση του *-οσαν* για τη δήλωση του τρίτου προσώπου του ενικού, ως απόρροια μιας ενδοπαραδειγματικής ομοιομορφίας ανάμεσα σε πληθυντικό και ενικό:

- (26) (Α.Π., Α, 89χρ., Αχαΐα-Calgary)
 α. *Αρχίσαμε και πουλάγαμε έξω, γιατί στο Calgary δεν πουλούσαν τίποτες.*
 β. *Τα παιδιά μου μάθανε Ελληνικά. Ερχόσαν στο αυτό.*
- (27) (Π.Κ., Α, 78 χρ., Σκόπελος-Vancouver)
 α. *Δίναμε πληροφορίες για τον πρόεδρο του δήμου, για τη μετανάστευση που ερχόσαν στον Καναδά.*
 β. *Τα παιδιά όπου ερχόσαν απ' το Montreal μιλούσαν κάτι Ελληνικά.*
- (28) (Ν.Λ., Α, 89 χρ., Ζάκυνθος-Montreal)
Καθόσαν στο σπίτι και κάπου εβραρέθηκε λίγο στο σπίτι.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η ίδια ενδοπαραδειγματική ομοιομορφία υπάρχει και στην ΚΝΕ αναφορικά με την περίπτωση του επιθήματος *-όταν*, αναλογικά προς την οποία έχουν πιθανόν διαμορφωθεί και οι τύποι με *-οσαν*:

- (29) α. *Ο Γιάννης ερχόταν κάθε πρωί να μας δει.*
 β. *Ο Γιάννης και η Μαρία ερχόταν κάθε πρωί να μας δουν.*

Η ενδοπαραδειγματική ομοιομορφία ανάμεσα στο τρίτο πρόσωπο του ενικού και σε αυτό του πληθυντικού έχει εντοπισθεί γενικότερα από ερευνητές όπως οι Newton (1972), Ruge (1973) και Παντελίδης (1999), οι οποίοι κάνουν λόγο για μια τάση της ΚΝΕ για ενοποίηση των επιθημάτων του τρίτου προσώπου. Είναι εύλογο, λοιπόν, να υποθέσει κανείς ότι κάποιοι μετανάστες «μεταφέρουν» αυτήν την τάση στον Καναδά.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στο πλαίσιο της ομοιομορφίας των επιθημάτων του τρίτου προσώπου, ο Setatos (1969) αναφέρει μια γενικότερη τάση ουδετεροποίησης της αντίθεσης /t/ και /d/ στα ρηματικά επιθήματα *-οσαν* και *-ονταν* της ΚΝΕ, ενώ συνήθως το πρώτο συνδέεται με το τρίτο πρόσωπο του ενικού και το δεύτερο με το τρίτο πρόσωπο του πληθυντικού:

- (30) (Δ.Ν., Α., 75 χρ., Λάρισα-Vancouver)
 α. *Μακλάου λεγόταν ο δικηγόρος.*
 β. *Ο άλλος κοιμόνταν.*

Στο υλικό μας, η ουδετεροποίηση της μορφολογικής αντίθεσης *-τ-* και *-ντ-*, όσον αφορά τη δήλωση του τρίτου προσώπου, φαίνεται να έχει συμβεί κυρίως με την επικράτηση του *-τ-* και στους δύο αριθμούς, δεδομένου ότι οι τύποι με *-τ-* χρησιμοποιούνται 62 φορές για τη δήλωση του τρίτου προσώπου του πληθυντικού, έναντι των 22 με *-ντ-*. Επίσης, οι περιπτώσεις ομιλητών που ουδετεροποιούν την αντίθεση, στην περίπτωση του *-τ-* είναι 25, ενώ στην περίπτωση του *-ντ-* μόνον τρεις (αν ληφθεί υπόψη και ο τονισμός των τύπων).

Όσον αφορά τη γενικότερη συνύπαρξη επιθημάτων του παρατατικού, στον λόγο των πληροφορητών παρατηρούνται τα *-οσαν*, *-οσανε*, *-όντουσαν*, *-ονταν*, *-οτανε* και *-οταν*, κάτι που δείχνει και την επίδραση τόσο της πρότυπης ΚΝΕ, όσο και της προφορικής της μορφής. Πράγματι, περιπτώσεις όπως οι ακόλουθες συνάδουν με τις παρατηρήσεις των Newton (1972) και Παντελίδη (1999) αναφορικά με τη σχετικά μεγάλη ποικιλία των επιθημάτων του τρίτου προσώπου του παρατατικού, και μάλιστα συχνά με την ίδια λειτουργία από τον ίδιο ομιλητή:

- (31) (Α.Π., Α, 89χρ., Αχαΐα-Calgary)
 α. *Τα παιδιά μου μάθανε Ελληνικά. Ερχόσαν στο αυτό.*
 β. *Άρχισαν και μαζεύοταν τα λεφτά.*
 γ. *Πάντοτε γινόσανε τα Χριστούγεννα.*
 δ. *Επικοινωνούσαμε με πολλούς στο Βανκούβερ, γιατί γινόσαντε τα tournaments σε διάφορες πολιτείες.*
- (32) (Σ.Ρ., Α, 83 χρ., Αχαΐα-Edmonton)
 α. *Οι Γερμανοί ερχόσανε για περιοδεία, για μια φορά, δύο φορές τον χρόνο.*
 β. *Αυτοί που ρχόντουσαν απ' την Ευρώπη εκείνη την εποχή φέρναν, πώς το λένε, you know.*
 γ. *Πολλοί immigrants ερχόταν τότε από το εξωτερικό στο Μοντρεάλ.*
- (33) (Α.Κ., 76 χρ., Κορινθία-Vancouver)
 α. *Ερχόσανε παιδιά, όταν άνοιξα εγώ την εταιρεία μου.*
 β. *Ε, τότε γινόταν αυτά στην Ελλάδα.*
- (34) (Θ.Μ., Α., 73 χρ., Καρδίτσα-Victoria)
 α. *Γινότανε meetings εδώ πέρα.*
 β. *Ερχόταν τα λεφτά, λίγα.*
 γ. *Αλλά δουλεύαμε όλοι, ξέρεις. Λεφτά μαζεύοντουσαν από δω από κει.*

Στατιστικά, οι διάφορες πραγματώσεις του τρίτου πληθυντικού προσώπου του μεσοπαθητικού παρατατικού σε ό,τι αφορά το δείγμα της έρευνας δίνονται στον ακόλουθο πίνακα:

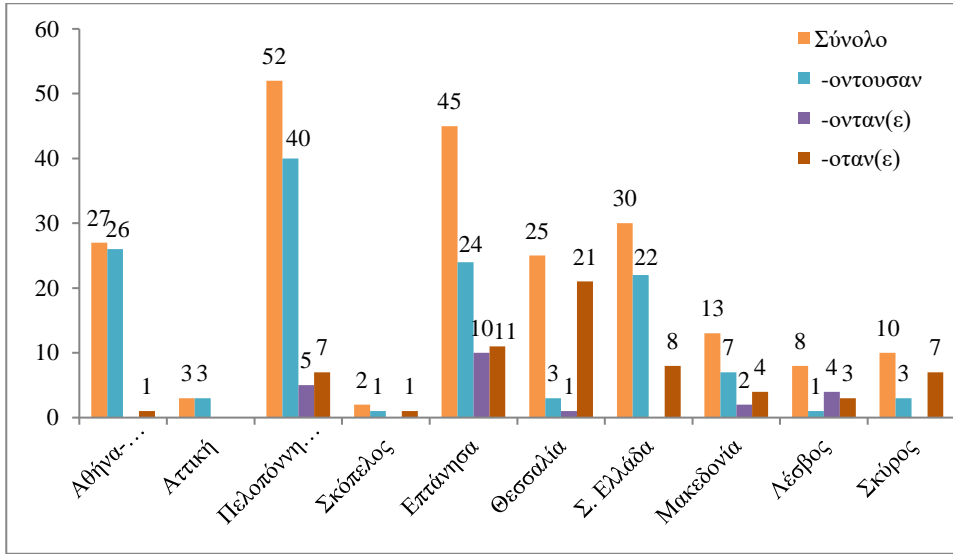
Κατάληξη	N	%
-οντουσαν	130	53,27
-οντουσανε	4	1,63
-ονταν	16	6,55
-οντανε	6	2,45
-οταν	39	15,98
-οτανε	23	9,42
-οσαν	11	4,5
-οσανε	11	4,5
-οσαντε	4	1,63
Σύνολο	244	99,93

Πίνακας 2: Η διασπορά των μορφημάτων του τρίτου προσώπου του πληθυντικού του μεσοπαθητικού παρατατικού

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 2, οι τύποι με *-οντουσαν* είναι περισσότεροι από τους μισούς του συνόλου. Επιπλέον, κανένα από τα άλλα επιθήματα δεν ξεπερνά σε ποσοστό το 16%,

δηλαδή δεν φτάνει ούτε στο 30% του *-οντουσαν*. Ουσιαστικά, τα ευρήματα συμφωνούν με σχετικά πρόσφατες παρατηρήσεις, όπως αυτή του Παντελίδη (1999) ότι το *-οντουσαν* γνωρίζει ολοένα και μεγαλύτερη επίδοση στην ΚΝΕ, όσο και με τα κάπως παλαιότερα ερευνητικά δεδομένα του Newton (1972), κατά τα οποία στην προφορική ΚΝΕ της Αθήνας το *-οντουσαν* κυριαρχούσε στις αρχές της δεκαετίας του '70 σε άτομα ηλικίας 15 έως 35 ετών.

Στο ακόλουθο γράφημα, δίνεται η κατανομή των επιθημάτων του τρίτου προσώπου του πληθυντικού του παρατατικού στην πρότυπη ΚΝΕ ή στην προφορική της εκδοχή:

Σχήμα 1: Η διασπορά των καταλήξεων της πρότυπης ή προφορικής ΚΝΕ για το τρίτο πρόσωπο του μεσοπαθητικού παρατατικού στον πληθυντικό αριθμό

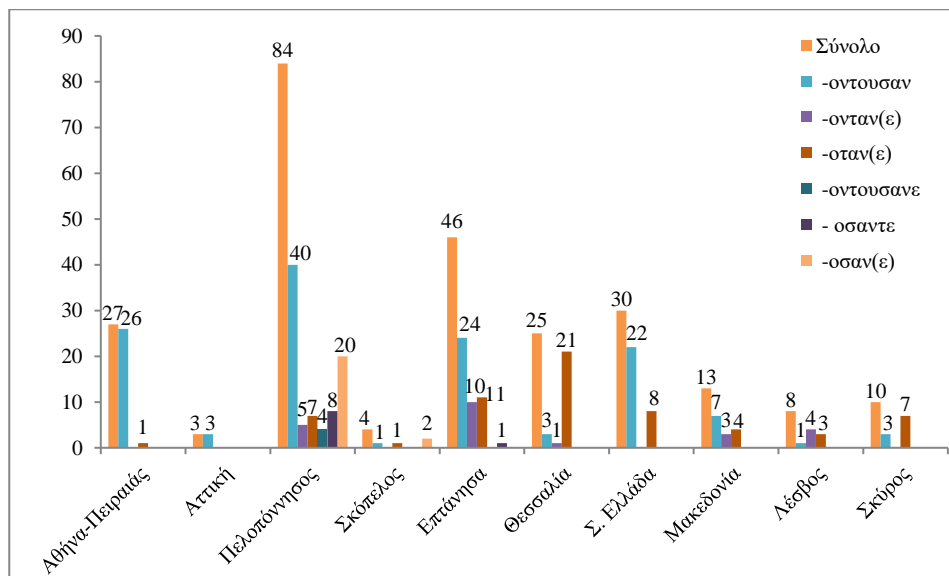
Παρατηρούμε ότι το *-οντουσαν* παρουσιάζει τη μεγαλύτερη επίδοση στα δεδομένα και απαντά σε μικρό ή μεγάλο βαθμό σε όλες τις περιοχές, ακόμα και εκεί όπου θα περιμέναμε να είναι ολότελα απόν, για παράδειγμα στη Λέσβο. Το *-οταν(ε)* φαίνεται να έχει κερδίσει σημαντικότερο έδαφος σε σχέση με το επίθημα με *-ντ-* όσον αφορά τη χρήση του στο τρίτο πρόσωπο του πληθυντικού. Τέλος, ένα αρκετά ενδιαφέρον εύρημα εντοπίζεται στον λόγο των επτανησιακής προέλευσης ομιλητών στον Καναδά, οι οποίοι φαίνεται να «μοιράζονται» μεταξύ του *-οντουσαν* και των επιθημάτων με *-ντ-/τ-*. Το ίδιο φαίνεται να ισχύει και για τους Μακεδόνες. Είναι γεγονός, όμως, ότι και στις δύο περιπτώσεις, χρειάζεται περισσότερο υλικό, προκειμένου να επιβεβαιωθούν ή να απορριφθούν υποθέσεις για την επικράτηση/επέκταση συγκεκριμένων επιθημάτων. Υπάρχει ανάγκη για περισσότερα δεδομένα και από άλλες περιοχές της Ελλάδας, ιδιαίτερα από αυτές των νησιών του Αιγαίου, προκειμένου να οδηγηθούμε σε ασφαλή συμπεράσματα αναφορικά με τη χρήση της ποικιλότητας των κλιτικών επιθημάτων του παρατατικού.

5. Επίλογος-Συμπεράσματα

Η παρούσα μελέτη αποτελεί μια πρώτη προσέγγιση για τη διερεύνηση της ποικιλίας των κλιτικών επιθημάτων του παρατατικού, ενεργητικού και παθητικού, έτσι όπως εμφανίζεται στον λόγο των Ελλήνων μεταναστών πρώτης γενιάς στον Καναδά. Μελετώντας δεδομένα από ηχογραφήσεις 200 περίπου ωρών με 116 πληροφορητές, άνδρες και γυναίκες, πέντε ήταν τα βασικά ερωτήματα στα οποία προσπαθήσαμε να απαντήσουμε:

- (i) Είναι ακόμα σε ισχύ η χρήση διαλεκτικών μορφών στο λόγο των μεταναστών;
- (ii) Είναι εμφανής η επίδραση της ΚΝΕ, είτε της πρότυπης είτε της προφορικής της μορφής;
- (iii) Διαφαίνεται μια διείδυση στοιχείων στο λόγο διαλεκτόφωνων μιας άλλης διαλέκτου που θεωρείται κυρίαρχη;
- (iv) Η μετανάστευση και η γλωσσική επαφή μεταξύ ελληνόφωνων που προέρχονται από διαφορετικές περιοχές του ελλαδικού χώρου οδήγησε ή όχι σε μια ανακατανομή των υπό διερεύνηση στοιχείων;
- (v) Υπάρχουν δείγματα για τη σταδιακή δημιουργία μιας νέας κοινής των μεταναστών, ανεξάρτητα από την ΚΝΕ;

Για τα δύο πρώτα ερωτήματα δόθηκαν σαφείς απαντήσεις, αφού και διαλεκτικά στοιχεία εντοπίστηκαν, και επίδραση της ΚΝΕ υπάρχει –κυρίως της προφορικής της μορφής. Στο ακόλουθο γράφημα γίνεται μια προσπάθεια συγκριτικής απεικόνισης των διαλεκτικών και ΚΝΕ επιθημάτων του τρίτου πρόσωπου του μεσοπαθητικού παρατατικού στον πληθυντικό αριθμό του τρίτου προσώπου του παρατατικού, με βάση την προέλευση των ομιλητών μας:

Σχήμα 2: Η διασπορά των διαλεκτικών και ΚΝΕ καταλήξεων για το τρίτο πρόσωπο του μεσοπαθητικού παρατατικού στον πληθυντικό αριθμό

Στο παραπάνω γράφημα φαίνεται, μεταξύ άλλων, η μεγάλη ποικιλότητα των συγκεκριμένων (ΚΝΕ και διαλεκτικών) καταλήξεων στην περίπτωση της Πελοποννήσου, σε αντίθεση, π.χ. με την κεντρική Ελλάδα (Αθήνα-Πειραιάς, Αττική, Σ. Ελλάδα), όπου εμφανίζονται μόνο καταλήξεις της πρότυπης ή προφορικής ΚΝΕ.

Όσον αφορά το τρίτο ερώτημα, φαίνεται να υπάρχει γενικότερα μια διείσδυση στοιχείων των πελοποννησιακών ιδιωμάτων στον λόγο των μεταναστών με καταγωγή από άλλες περιοχές της Ελλάδας, η οποία μπορεί να ερμηνευθεί είτε λόγω του μεγάλου όγκου μεταναστών από την Πελοπόννησο, είτε λόγω της αίγλης που ασκεί η Πελοποννησιακή ως πλησιέστερη στην ΚΝΕ. Κάποια δείγματα ανακατανομής των κλιτικών επιθημάτων του παρατατικού, ως απόρροια της διαδιαλεκτικής επαφής στον λόγο των μεταναστών, φαίνεται να υπάρχουν (ερώτημα (iv)), χωρίς να είναι δυνατόν να δοθεί σαφής απάντηση, λόγω ελλείψεως περισσότερων δεδομένων. Μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος και, κυρίως, με τη γενική επισκόπηση του συλλεγέντος υλικού, θα είναι δυνατόν να μιλήσει κανείς με βεβαιότητα για τη σταδιακή δημιουργία μιας νέας Κοινής Ελληνικής των μεταναστών, αν και για άλλες γλώσσες, για παράδειγμα για τα Ιταλικά, έχει ήδη συμβεί.

Ευχαριστίες

Οι συγγραφείς θα ήθελαν να εκφράσουν τις θερμές τους ευχαριστίες στο *Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος*, για τη γενναιοδωρή χρηματοδότηση του ερευνητικού προγράμματος “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians” (2017-2018), στο πλαίσιο του οποίου έλαβε χώρα η παρούσα εργασία, καθώς και στους συνεργάτες τους Τάσο Αναστασιάδη (McGill) και Σάκη Γκέκα (York), που είχαν την ευγενή καλοσύνη να τους επιτρέψουν να χρησιμοποιήσουν δεδομένα από το υλικό που έχει συλλεγεί στο Μοντρεάλ και το Τορόντο από τις τοπικές ερευνητικές ομάδες.

Βιβλιογραφία

- Bubenik, V. 2001. Η δημιουργία κοινής. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 258-260.
- Γεωργιογιάννης, Π. 1996. Μεταναστευτικά κινήματα από την Ελλάδα στο εξωτερικό. *Επιστημονική Επετηρίδα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης)* 9: 18-29.
- Hellenic Community of Vancouver. 1977. *A chronicle of the Hellenic Community of Vancouver*. Vancouver: Hellenic Community of Vancouver.
- Horrocks, G. 2010. *Greek*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Jordanidou, A. 1994. Morphological variation of the Passive Imperfect in Modern Greek. Στο I. Philippaki-Warbuton, K. Nicolaidis & M. Sifianou (επιμ.), *Themes in Greek Linguistics*. Amsterdam: Benjamins, 373-380.
- Κοντοσόπουλος, Ν. 2001. *Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Kretschmer, P. 1905. *Der heutige lesbische Dialekt verglichen mit den übrigen Nordgriechischen Mundarten*. Wien: Kaiserliche Akademie der Wissenschaften.
- Mackridge, P. 1990. *Η νεοελληνική γλώσσα*. Αθήνα: Πατάκης.
- Μενάρδος, Σ. 1926. Κυπριακή γραμματική. Γ' Ρήματα. *Αθηνά* 37: 35-79.
- Newton, B. 1972. The dialect geography of Modern Greek passive inflections. *Glotta* 50: 262-289.
- Πάγκαλος, Γ. 1955. *Περί του γλωσσικού ιδιώματος της Κρήτης*. Αθήνα.
- Παντελίδης, Ν. 1999. Μια πρώτη γλωσσογεωγραφική προσέγγιση στα τέρματα των μεσοπαθητικών Ενεστώτα και Παρατατικού των «βαρύτονων» ρημάτων στην Πελοπόννησο. *Λεξικογραφικών Δελτίων* 22: 133-203.

- Pantelidis, N. 2003. The active imperfect of the verbs of the “2nd conjugation” in the Peloponnesian varieties of Modern Greek. *Journal of Greek Linguistics* 4: 3-43.
- Παντελίδης, Ν. 2007. Κοινή δημοτική: παρατηρήσεις στη διαδικασία διαμόρφωσής της. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 27: 337-347.
- Παντελίδης, Ν. 2008. Η «ενοποίηση του παρωχημένου»: ιστορική προσέγγιση με βάση τη μαρτυρία των νεοελληνικών διαλέκτων. Στο Α. Μόζερ, Α. Μπακάκου-Ορφανού, Χ. Χαραλαμπίδης, Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου. (επιμ.), *Γλώσσας χάριν. Τόμος αφιερωμένος από τον Τομέα Γλωσσολογίας στον Καθηγητή Γεώργιο Μπαμπινιώτη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 289-302.
- Παπαδόπουλος, Α. 1926. *Γραμματική των βορείων ιδιωμάτων της νέας ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Γλωσσική εν Αθήναις Εταιρεία.
- Pernot, H. 1946. *Études de linguistique néo-hellénique II: morphologie des parlers de Chio*. Paris: Société d'Édition “Les Belles Lettres”.
- Ράλλη, Α. 2005. *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Ralli, A., Alexelli, V. & C. Tsimpouris. υπό δημ. The electronic linguistic atlas of the Aegean island of Lesbos. *Proceedings of the 3rd Meeting of Digital Humanities* (2018), Bari.
- Ruge, H. 1973. Ein vergleich zwischen normative Grammatik und Alltagssprache in Athen, Kavala und Istanbul. *Glotta* 51: 142-159.
- Setatos, M. 1969. *Phonological problems of Modern Greek Koine*. Thessaloniki.
- Σετάτος, Μ. 1992. Η λειτουργική εκμετάλλευση της ποικιλίας στην κοινή νεοελληνική. *Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ (Περίοδος 2^η-Τμήμα Φιλολογίας)* 2: 335-381.
- Σιμήρης, Δ. 2017. *Το γλωσσικό ιδίωμα της Ιθάκης*. Πάτρα: Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων.
- St. Paul’s Greek Orthodox Community of Regina. 2011. *Saint Paul’s Greek Orthodox Church Regina, Saskatchewan 50th Anniversary (1961-2011)*. Regina: St. Paul’s Greek Orthodox Community of Regina.
- Τριανταφυλλίδης, Μ., Καρθαίο, Κ., Σταύρου, Θ., Τζάρτζανο, Α., Φάβη, Β. & Ν. Ανδριώτη. 1941. *Νεοελληνική γραμματική*. Αθήνα: ΟΕΣΒ.
- Τσαγγαλίδης, Α. 2003. Κριτήρια τροπικότητας II: η κατηγορία των τροπικών (ημι)βοηθητικών ρημάτων στη Νέα Ελληνική. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* (23)2: 733-744.
- Τσολάκης, Χ. & Σ. Τσολάκη. 1999. *Από τα ρήματα στα ρήματα: η πολυτυπία στο ρήμα της Κοινής Νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Χειλά-Μαρκοπούλου, Δ. 1984. Μορφοφωνολογικά προβλήματα του ΝΕ ρήματος: η περίπτωση του μεσοπαθητικού παρατατικού. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 4: 45-60.